

ERMƏNİLƏRİN AZƏRBAYCANA QARŞI ƏRAZİ İDDİALARININ TARİXİ, SİYASİ VƏ HÜQUQİ ƏSASSIZLIĞININ QARABAĞ REGIONU TARİXİNİN TARİXŞÜNASLIĞINDA ƏKSI

VÜQAR HACIYEV

AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, doktorant

E-mail: vuqar.73@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-1688-4114>

Giriş

Bəşər tarixinə nəzər saldıqda əsrlər boyu baş vermiş fəthləri, işğalları, müxtəlif xalqların bir ərazidən digərlərinə etdiyi köçləri, axınları və nəticədə böyük dövlətlərin, imperiyaların qurulduğunu görmək mümkündür. Daim tarixi-siyasi proseslərin iştirakçısı olan bu dövlətlər və imperiyalar uzun müddət dünyanın siyasi xəritəsində özlərinə yer tutmuş və bu xəritənin dəfələrlə dəyişilməsinə nail olmuşlar ki, bunlar da bütün dünya tarixinə məlumdur. Lakin, dünya tarix elminə və xəritəsinə məlum olmayan yeganə bir dövlət var ki, o da yalnız erməni müəlliflərinin tarix nağıllarında yer alan uydurma “Böyük Ermənistan” dövlətidir. XIX əsrin birinci yarısından başlayaraq Cənubi Qafqaza köçürülən, XX əsrin əvvəllərində isə özlərinə qədim Azərbaycan torpağında havadarlarının dəstəyi ilə dövlət qurmağa nail olan ermənilər qısa müddət sonra özlərinin bu regionun qədim sakinləri elan edərək Azərbaycanın digər ərazilərinə, o cümlədən Qarabağa ərazi iddiası irəli sürməyə başladılar. Erməni tarixçiləri isə bu iddiaları öz saxta əsərləri ilə tarixi, siyasi və hüquqi baxımdan əsaslandırmağa və dünya ictimaiyyətinə sübut etməyə çalışırdılar. Həmin iddialar, əsaslandırılmalar isə saxta və uydurma olduqları üçün heç vaxt öz müsbət həllini tapa bilməmişdir.

Əsas mətn

Hələ XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində terrorlar, qırğınlar, qətləmlər törədən ermənilər bu etnoseparatizm əməllərini Zaqafqaziya Seymi dağılıqdan sonra, xüsusilə də AXC hakimiyyəti dövründə yaranmış ağır şəraitdən istifadə edərək Qarabağda, Zəngəzurdə, Naxçıvanda, həmçinin Şərqi Anadoluda daha da genişləndirdilər. Təbii ki, o dövrdə həm Azərbaycan rəhbərliyinin, həm də Azərbaycana gələn türk qoşun birləşmələrinin gördüyü tədbirlər nəticəsində onların bu əməllərinin qarşısı alındı. Buna baxmayaraq, erməni separatçıları AXC-nin süqutundan və Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra SSRİ rəhbərliyindəki hamilərindən, eləcə də həmin rəhbərlikdə və-

zifələr tutmağa nail olmuş ermənilərin dəstəyindən ruhlanaraq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsinə nail olmaq üçün məsələni siyasi səviyyədə əsaslandırmağa çalışdılar. Leninin millətlərin öz müqəddəratını təyinetməsi konsepsiyasını əsas tutaraq Sovet rəhbərliyinə dəfələrlə məktublar, teleqramlar göndərərək guya erməni xalqının diskriminasiyaya məruz qaldığını deyən Ermənistan rəhbərliyi yeganə çıxış yolunu Qarabağın Ermənistanın tərkibinə qatılmasında görürdü. Bir tərəfdən Qarabağda, Zəngəzurdə türk-müsəlman kəndlərini dağıdan, insanların qətlə yetirən erməni başbilənləri, digər tərəfdən bu hadisələrin guya orada yaşayan erməni xalqının başına gətirildiyini bəhanə edərək tez-tez erməni icmasının qurultaylarını çağırır və Sovet rəhbərliyinə bu barədə şikayət məktubları, teleqramlar, müraciətlər göndərərək bu cür üsullarla Qarabağın dağlıq hissəsini Ermənistanla birləşdirmək kimi məkrli planlarını həyata keçirməyə çalışırdılar. Lakin onların bu cəhdləri də baş tutmadı. Qarabağın erməni icmasının 5-ci qurultayında bu məsələ Azərbaycanın xeyrinə öz həllini tapdı. Qeyd edim ki, bu məsələdə Azərbaycan rəhbərliyinin fəaliyyəti ilə yanaşı, o dövrdə Sovet rəhbərliyində təmsil olunan A.Mikoyanın Leninə məktubunu qeyd etmək vacibdir. Məktubda deyilirdi: “Bu barədə A.İ.Mikoyan 1919-cu il mayın 22-də Rusiya Kommunist (bolşevik) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin və V.İ.Leninin hesabatında məlumat vermişlər: “Daşnaklar – Ermənistan hökumətinin agentləri Qarabağı Ermənistanla birləşdirməyə çalışırlar, lakin, Qarabağ əhalisi üçün bu, Bakının həyat mənbəyindən məhrum olmaq və heç vaxt bağlı olmadıqları İrəvanla birləşmək demək olardı. Erməni kəndlisi də V Qurultayda Sovet Azərbaycanını tanıyıb ona qoşulmaq qərarına gəldi”. [3, s.17]

O dövrdə Dağlıq Qarabağ məsələsi üzrə yaradılmış Komitənin və RK(b)P MK-nin Qafqaz Bürosunun üzvü Q.Orconikidzenin fəaliyyəti də birmənalı deyildi. Yuxarıda deyildiyi kimi, Mikoyan və digərləri Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibində qalmasını iqtisadi amillərlə əsaslandırsalar da, burada təbii ki, bir sıra gizli planlar da var idi. Məsələn, 1920-ci

Orconikidzenin Çiçerinə göndərdiyi teleqramın mətni çox maraqlıdır. Orada deyilirdi: “Ermənistanla Azərbaycan arasında mübahisəli rayonlarla bağlı teleqramlarınızı yalnız bu gecə aldım. Mən Leqrand və Ter-Qabrielyanla görüşdüm. Məsələ belədir. Azərbaycan Qarabağın və Zəngəzurun dərhal və qeyd-şərtsiz ona birləşdirilməsində israrlıdır. Fikrimcə, bunu etmək lazımdır, çünki hər iki mahal iqtisadi cəhətdən Bakıya meyl edir və İrəvanla tamamilə əlaqəsi kəsilib, xüsusən də indi, Bəyazit türk qoşunu bir paz kimi daxil olur. Əgər onlar mübahisəli olsalar (Qarabağ və Zəngəzur. V.H.), şübhəsiz ki, türklər tərəfindən işğal ediləcək və bütün erməni əhalisi qırılacaq. Bunun qarşısını almaq üçün edə biləcəyimiz heç nə yoxdur. Onların Azərbaycana birləşməsi Azərbaycan kommunistlərinə ən güclü kozır verəcək və köçərilərin yolunu açacaq. Ter-Qabrielyanın sözlərinə görə, Ermənistan nümayəndə heyəti bununla mütləq razılaşacaq. Məsələnin bu cür həlli ilə Azərbaycanı qalan bölgələrdən imtina etməyə məcbur etmək olar. Mənim fikrim budur ki, Qarabağ və Zəngəzur dərhal Azərbaycana birləşdirilməlidir. Mən Azərbaycanı bu rayonların muxtariyyətini elan etməyə məcbur edəcəm, lakin bu təşəbbüs Azərbaycandan gəlməlidir, amma heç bir halda müqavilədə qeyd edilməməlidir. Bakı hələ də Gürcüstandan cavab gözləyir” [3, s.27].

Azərbaycana gəldiyi ilk dövrlərdə özünü guya Qarabağ, Naxçıvan və Zəngəzur məsələlərində bu dövlətin tərəfdarı kimi qələmə verən Orconikidzenin, sonradan həm bu, həm də mərkəzə ünvanladığı teleqram və məktublardan hansı məkrli planlar qurduğu görünür. Qeyd etmək lazımdır ki, o, mərkəzə təkcə Qarabağla yox, gürcülər və osetinlər, habelə Dağıstanda da baş verən millətlərarası mübahisələr, hərbi əməliyyatlar, qırğınlar haqqında xəbərlər göndərirdi. Əvvəlcə Qarabağ və Zəngəzurun “mübahisəli ərazi” kimi tanınmasına nail olan Orconikidze, sonradan onları Azərbaycana birləşdirilmək və daha sonra muxtariyyət verilməsinə nail olmaqla Türkiyənin əlinə keçməsinə mane olmağı düşünürdü. Təbii ki, bütün bunlar yalnız Orconikidze tərəfindən planlaşdırılmışdı. Bu, Rusiyanın gələcəkdə asanlıqla bu əraziləri işğal etmək, burada öz hakimiyyətini qurmaq üçün əvvəlcədən düşünülmüş planının tərkib hissəsi idi.

Nəhayət, ermənilərin bütün cəhdlərinə baxmayaraq, 1921-ci il iyulun 5-də RK(b)P MK Qafqaz Bürosunun plenumunda Qarabağın Azərbaycanın tərkibində saxlanması barədə qərar qəbul edildi. Bu qərar uzun müddət, hətta indiyə kimi erməni müəlliflərinin manipulyasiya mənbəyinə çevrildi. Belə ki, erməni tarixçiləri Qarabağın heç vaxt Müsavat

hökumətinin tərkibində olmadığını və onun guya həmin qərarla Ermənistandan qoparılaq Azərbaycana verildiyini iddia edirlər. Halbuki, həmin qərar da Qarabağ Azərbaycana verilsin yox, Azərbaycanın tərkibində saxlanılsın yazılmışdı.

Qarabağın dağlıq hissəsinin Azərbaycanın tərkibində saxlanılmasının siyasi əsasları ilə razılaşmayan erməni müəlliflər bu məsələdə iqtisadi amilləri də inkar etməyə çalışırdılar. Bir çox erməni alimləri Dağlıq Qarabağda yaşayan erməni əhalisinin iqtisadi baxımdan çətin həyat tərzini keçirməsi və Ermənistanın da onlara bu istiqamətdə dəstək verə bilməməsi, məhz bu səbəbdən də ərazinin Azərbaycanın tərkibində saxlanması fikri ilə razılaşmır, əksinə guya azərbaycanlıların bu ərazilərə sonradan gəldiklərini və erməni xalqına çətinlik yaratdıqlarını deyirlər. Məsələn, Ş.Mkrtyan özünün tamamilə saxtakarlıqla dolu “Анатомия свершенного Азербайджаном геноцида (1920-1988 гг.)” kitabında bildirir ki, “azərbaycanlılar buralara əvvəlcə sürülərlə gəldilər və elə o andaca məskunlaşdılar”. [4] Onun bu fikrinə isə ən tutarlı cavab kimi rus alimi A.Yamskovun “Традиционное землепользование кочевников исторического Карабаха и современный армяно-азербайджанский этнотерриториальный конфликт” adlı çoxsəhifəlik məqaləsində dediyi fikirləri göstərmək olar. Müəllif 1921-ci ilin 5 iyulunda RK(b)P MK Qafqaz Bürosunun plenumunda məlum qərarın qəbul edilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri kimi məhz bu amili önə çəkir. O, yazır: “Payızlıq-yazlıq otlaqları və suvarma yerləri olan köç yolları ilə, DQMV-nin yaradılmasından sonra onun tərkibində qalan, eləcə də Aran Qarabağın yüksək dağlıq yay otlaq-yaylaqları ərazilərinə sərbəst çıxışda həyatı maraqlı olan köçəri çobanlarının məhz bu iqtisadi maraqları Dağlıq Qarabağın Azərbaycana daxil olmasını böyük ölçüdə müəyyən etdi”. (5, s.182). Burada, Yamskov “daxil olması” deyərəkən, yəqin ki, Azərbaycanın tərkibində qalması fikrini nəzərdə tutmuşdur. Çünki sonrakı cümlələrində o, bunu bir daha təsdiq edir. Yamskov azərbaycanlıların bu ərazilərə rahat və çoxluqla köç etmələrini məntiqli olaraq haqlı və obyektiv şəkildə belə əsaslandırır ki, bu da Ş.Mkrtyanın “azərbaycanlılar buralara əvvəlcə sürülərlə gəldilər və elə o andaca məskunlaşdılar” fikrinə tutarlı cavabdır. O, yazır: “Vurgulamaq lazımdır ki, azərbaycanlıların bu köçünün miqyası ona görə əhəmiyyətli dərəcədə olmuşdur ki, onlar ümumiyyətlə onlara tanış olmayan və yad ərazilərə deyil, tarixən özlərininki hesab etdikləri və həqiqətən də onlara yaxşı tanış olan ərazilərə köçürdülər. Axı, tarixi Qarabağın

və Ermənistanın bu dağlıq bölgələrində bəzilərinin artıq yerli azərbaycanlılar arasından qohumları var idi, bəziləri isə öz babalarından və atalarından, keçmiş əcdadların bu ərazilərdə erməni dağ kəndləri yaxınlığından keçmək üçün seçilmiş yay düşərgələri və ya köç yolları haqqında dəfələrlə eşitmişdilər, bir hissəsi isə elə özləri köçürmədən əvvəl artıq dəfələrlə kolxoz və ya sovxoz çobanı kimi orada olmuşdular. Yeri gəlmişkən, xüsusilə tez-tez erməni kəndlərinə və ya kolxoz və sovxozlarına gələn azərbaycanlılar çoban və ya maldar olurdular, çünki son onilliklərdə erməni gəncləri praktiki olaraq onlardan ilin çox hissəsini kənddən və öz ailəsindən uzaqda dağlıq yay otlaqlarında keçirməyi tələb edən çobanlıq peşəsini seçmirdilər” (5, s.184).

A.Yamskovun sonrakı fikirləri də həm Ş.Mkrtçyana, həm də əsassız olaraq guya daim ermənilərin azərbaycanlılar tərəfindən sıxışdırılmaya və ya diskriminasiyaya məruz qalmaları iddiasını ortaya atan və azərbaycanlı alimlərin heç bir əks-argumentlərini qəbul etməyən bütün saxta erməni “tarixçi, siyasətçi və ideoloqlarına” tutarlı cavabdır. O, yazır: “Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, azərbaycanlıların mütləq sayının və nisbi çəkisinin artması prosesi və eyni zamanda, tarixən sakinlərinin tərkibi qarışıq azərbaycanlı və ermənilərdən ibarət olan Şərqi Zaqafqaziya rayonlarının kənd əhalisinin tərkibində ermənilərin sayının və xüsusi çəkisinin azalması eyni şəkildə Azərbaycanda da, Dağlıq Qarabağda da, Ermənistanda da getdi. Beləliklə, ermənilərin DQMV-dən “sıxışdırılıb çıxarılması” prosesini dayandırmaq üçün Dağlıq Qarabağın Ermənistana verilməsini tələb edən erməni müəlliflərinin ən çox yayılmış argumentləri reallığa uyğun gəlmir (bax: məsələn: Vartanyan, 1997, s. 5; Dağlıq Qarabağ ..., 1988, s. 45). Axı Ermənistanın özündə də oxşar etno-demoqrafik hadisələr baş veribsə, bu, o deməkdir ki, məsələ təkcə Azərbaycan hakimiyyətinin o dərəcədə də qərəzli siyasətində deyil, başqa səbəblərlə bağlı idi” (5, s.185-186).

Bütün tarixi, siyasi, iqtisadi, mədəni aspektlər üzrə heç bir nəticə əldə edə bilməyən erməni “alimləri” məsələni guya hüquqi aspektdə həll etməyə çalışdılar. Onlar “xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi” konsepsiyasını önə çəkməyə başladılar. Uzun illərdir bütün vasitələrdən əli çıxan erməni siyasətçi və tarixçilərinin məhz Leninin “xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi” konsepsiyasından yapışmasının ideya rəhbəri Y.Barseqov olmuşdur. Onun “Öz müqəddəratını təyinetmə hüququ - millətlərarası problemin həllinin demokratik əsasıdır: Dağlıq Qarabağ probleminə dair” kitabı çapdan çıxmışdır. Kitabdakı başlıqlardan onun hansı niyyətə xidmət

etməsi aydın görünür: 1. Dövlət sərhədlərinin əhalinin iradəsi ilə müəyyənləşdirilməsi – xalqların öz müqəddəratını təyin etməsinin Lenin konsepsiyasının əsas məsələsidir; 2. Xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi – beynəlxalq hüququn imperativ normasıdır; 3. Konstitusiyə böhranı, yoxsa hüquqi savadsızlıq? (Xalqın öz müqəddəratını təyin etmək hüququ və dövlətin ərazi bütövlüyü prinsipi arasındakı münasibətlərə dair); 4. Öz müqəddəratını təyin etmənin “İqtisadi mümkünsüzlüyü” – siyasi bəhanədir; 5. Öz müqəddəratını təyin etmə – xalqlar arasında və dövlətlər arasında sülh və dostluq münasibətləri amilidir; 6. Beynəlxalq münasibətlərdə nəyi yenidən qurmaq lazımdır?; 7. Öz müqəddəratını təyin etmə prinsipi əsasında kompromis formalarının institusional axtarışında [2].

Göründüyü kimi, XX əsrin sonlarında “beynəlxalq hüquqşünas” müasir beynəlxalq təşkilatların qərar və konvensiyalarının üstündən sakitcə keçib Lenin konsepsiyasından danışıq. Lenin prinsiplərini qabardan “alim” əhalinin say üstünlüyünə görə xalqların öz müstəqilliklərini elan etmək, öz müqəddəratını təyin etmək hüququna malik olmasını yazarkən, məhz elə Leninin dediyi “Əhalinin milli tərkibi ən mühüm iqtisadi amillərdən biridir, amma, digərləri arasında yeganə və ən vacibi deyil” sözlərini nədənsə unudur.

Digər bir məsələ də ondan ibarətdir ki, Barseqov xalqların öz müqəddəratını təyin etməsi üçün əhalinin say üstünlüyünü mühüm amil kimi ortaya atarkən bu argumenti guya daha da əsaslandırmaq üçün saxta rəqəmlərə müraciət edir. Bunun üçün o, əslində özünün saxtalaşdırdığı 1926-1989-cu illərdə Qarabağda əhalinin say tərkibi və artımı cədvəlini təqdim etmişdir. Onun bu saxtakarlığı isə bu məsələlərə geniş elmi əsərlər həsr etmiş azərbaycanlı tarixçi K.Şükürov tərəfindən üzə çıxarılaq ifşa edilmişdir. K.Şükürov əvvəlcə onun 1921-1989-cu illəri əhatə edən cədvəlini təqdim edərək, ona öz şərhini verir: “Y.Barseqov oxucunu çaşdırmaq üçün yalnız mütləq rəqəmləri verir, şərhin daha aydın olması üçün nisbi rəqəmlərə ehtiyac vardır. Cədvələ belə hesablamalar əlavə etdikdə onun nə dərəcədə absurd olduğu aşkara çıxır. Bu hansı məntiqə uyğundur ki, 1921-1939-cu illər arasında ermənilərin faktik artımı 3,6% olduğu halda, hesablamalarla 8,5%-ə qaldırılsın, azərbaycanlılarda isə faktik artım 46,1% olduğu halda, 23,1%-ə endirilsin. Belə yanaşma bilərəkdən həqiqətin təhrifinə yönəlib və elə kobud şəkildə həyata keçirilib ki, bu oxucunu ələ salmaqdan başqa bir şey deyildir” [1, s.127].

Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda adıçəkilən rus alimi A.Yamskov da öz əsərində hətta köçəri olduqları halda belə Qarabağın dağlıq hissəsindəki azərbaycanlıların sayının ermənilərdən xeyli üstün olduğunu yazmışdır. Onu da vurğulamaq lazımdır ki, təkcə ermənilərin yox, hansısa bir xalqın hansısa dövlətin bir hissəsində hətta say üstünlüyünün olması belə ona həmin ərazidə ayrıca dövlət qurmaq və öz müqəddəratını təyin etmək üçün hüquqi əsas vermir.

Nəticə

Yekunda onu demək mümkündür ki, Qarabağın dağlıq hissəsinə torpaq iddiaları irəli sürməklə uzun illər boyu hər iki dövlət və xalq arasında qanlı hadisələrə səbəb olan erməni millətçiləri və onların ideoloqlarının ortaya atdıqları saxta tarixi, siyasi, mədəni və hüquqi arqumentlər daim puç olmuşdur. Bu istiqamətlərdə heç nəyə nail ola bilməyən ermənilər yalnız XX əsrin sonlarında öz havadarlarının dəstəyi ilə törətdikləri terrorlar, qırğınlar, deportasiyalar, soyqırımlar nəticəsində Qarabağın dağlıq hissəsini və onun ətrafındakı rayonları işğal etdilər. Lakin, 30 ildən sonra rəşadətli Azərbaycan ordusunun həyata keçirdiyi 44 günlük antiterror əməliyyatları nəticəsində həmin torpaqlar erməni terrorçu və separatçılarından təmizlənərək azad olundu. Bu isə ermənilərin Qarabağa olan iddialarının bütün sahələrdə iflasa uğramasının əyani sübutudur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Şükürov, K. *Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin əhalinin say dinamikası və etnik tərkibinə dair. // Qarabağ: dünən, bu gün və sabah. 2-ci Ümumrespublika elmi-əməli konfransının materialları.* - Bakı, 2003.- s. 127-130.

2. Барсегов, Ю. *Право на самоопределение - основа демократического решения межнациональных проблем: К проблеме Нагорного Карабаха / [Редколлегия: акад. АН АрмССР Г. А. Галоян и др.].-Ереван: Айастан, 1989.-104 с.*

3. *К истории образования Нагорно - Карабахской автономной области Азербайджанской ССР. 1918 - 1925: Документы и материалы*. - Б.: Азернешр, 1989. - 334 с. Под редакцией доктора исторических наук Д.П.Гулиева.

4. Мкртчян, Ш. *Анатомия свершенного Азербайджаном геноцида (1920-1988 гг.). - Степанакерт. - Азат Арцах. - 2003. 230 с.*

5. Ямсков, А. *Традиционное землепользование кочевников исторического Карабаха и современный армяно-азербайджанский этнотерриториальный*

конфликт. Научный сборник «Фактор этноконфессиональной самобытности в постсоветском обществе» (под ред. М.Б.Олкотт и А.Малащенко) М., Московский Центр Карнеги, 1998, с.168-197

Xülasə

Məqalədə Cənubi Qafqaza, xüsusilə də qədim Azərbaycan torpaqlarına köçürülüb məskunlaşdırılan ermənilərin bir müddət sonra burada irəli sürdükləri ərazi iddialarının tarixi, siyasi və hüquqi əsassızlığı sübuta yetirilir.

Açar sözlər: *Qarabağ, ermənilər, iddialar, saxta karlıq, siyasi iflas.*

Вугар Гаджиев

ОТРАЖЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ, ПОЛИТИЧЕСКОЙ И ПРАВОВОЙ НЕОБОСНОВАННОСТИ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ПРЕТЕНЗИЙ АРМЯН К АЗЕРБАЙДЖАНУ В ИСТОРИОГРАФИИ ИСТОРИИ КАРАБАХСКОГО РЕГИОНА

Резюме

В статье доказывается историческая, политическая и правовая необоснованность территориальных претензий, выдвигаемых армянами, переселенными и расселенными на Южном Кавказе, особенно на древних землях Азербайджана.

Ключевые слова: *Карабах, армяне, претензии, фальсификация, политический крах*

Vugar Hajiyev

REFLECTION OF THE HISTORICAL, POLITICAL AND LEGAL UNFOUNDATION OF ARMENIAN TERRITORIAL CLAIMS AGAINST AZERBAIJAN IN THE HISTORIOGRAPHY OF THE HISTORY OF THE KARABAKH REGION

Summary

The article proves the historical, political and legal groundlessness of the territorial claims put forward by Armenians resettled and settled in the South Caucasus, especially in the ancient lands of Azerbaijan.

Keywords: *Keywords: Karabakh, Armenians, claims, falsification, political collapse.*